

ایستاد هفت

سال سی و پنجم، شماره ششم
بهار و آسفند ۱۴۰۳
ISSN:1023-7992

دوماهنامه نقد کتاب، کتاب‌شناسی و
اطلاع‌رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی

۲۱۰

آخر یکی از مسلمانان چراغی فرا راه من دارید! | چاپ نوشت (۱۷) |
برگی از ادبیات ضد صوفی در مسلمانان هند | نسخه خوانی (۳۹) |
آینه‌های شکسته (۷) | مرگ چنین خواجه... | تازیدن؟ تاسیدن؟
ناهیدن؟ | خراسانیات (۳) | یادداشت‌های لغوی و ادبی (۳) |
متنی دیگر از سنیان دوازده‌امامی | نوشتگان (۱۱) | نظریه
آواشناختی خلیل بن احمد و زبان‌شناسی هندی | طومار (۹) |
اشارات و تنبیهات (۷) | حدیث «علي مع الحق» از عبقات الأنوار |
رباعیات صرفی کشمیری در دیوان خاقانی | سحر با باد می‌گفتم
حدیث آرزومندی | **نکته، حاشیه، یادداشت**

اپوست آینه پژوهش | الجامع لعلوم القرآن، تفسیر ابي الحسن الرماني
روند تحول نگاه اهل سنت به نهج البلاغه در قرن هفتم هجری

جويا جهان بخش | مجيد جليسه
رسول جعفریان | حيدر عبودي
محمد سوری | مسعود راستی پور
اميد حسینی نژاد | آریا طیب زاده
میلاد بیگلر | احمد رضا قائم
مقالی | علی زاد | حمید عطاری
نظری | علی بوذری | سید علی
میرافضلی | مرتضی علی زاده نجار |
خلیل حسینی عطار | علی ایمانی
ایمنی | مرتضی کریمی نیا | سید
محمد حسین حکیم

بهجت نامه اثر میرزا طاهر اصفهانی یا میرزا اسدالله کاشانی؟

پژوهشگر فرهنگ مردم | علی ایمانی ایمنی

| ۳۷۳ - ۳۷۸ |

۳۷۳

آینه پژوهش | ۲۱۰

سال ۳۵ | شماره ۶

بهمن و اسفند ۱۴۰۳

نسخه خطی منظومه مذهبی بهجت نامه در شش دفتر تنظیم شده است. پنج دفتر آن شامل پنج مثنوی در زمینه تاریخی-مذهبی است و بخش دوم دفتر پنجم دارای چند قصیده در منقبت و ذکر مصائب اهل بیت است.^۱

دفتر ششم نیز دو بخش دارد. بخش نخست این دفتر درباره سفر شاعر به بخش بلده از شهرستان نور مازندران، و بخش دوم قصایدی در ستایش شاهان و شاهزادگان قاجاری است.

نگارنده در جریان بازخوانی و تصحیح بخش نخست دفتر ششم با تورق در کل این نسخه دریافتیم که نام شاعر این منظومه بر خلاف فهرست نسخ خطی کتابخانه ملک تهران، میرزا طاهر اصفهانی نیست. هدف این جستار، شرح این موضوع و چگونگی جست و جوی نام شاعر تا حصول نتیجه درست است.^۲

شاعر، دفتر ششم را با ساقی نامه ای آغاز می کند. در ادامه به لشکرکشی کیکاوس به مازندران و شکست وی از دیوان مازندران اشاره و سپس به شرح سفر خود می پردازد. وی از طبعی روان برخوردار بوده و تصویری زیبا از تفرج گاه ها، آبادی ها و بناهای مسیر سفر خود در قالب مثنوی ارائه کرده است. شرح واژگان دشوار و تبری/مازندرانی از ویژگی های دیگر این سفرنامه است که شاعر در حاشیه هر صفحه به آن توجه داشته است.

این کتاب در فهرست نسخ خطی کتابخانه ملک تهران^۳ با عنوان منظومه بهجت نامه اثر میرزا طاهر شعری اصفهانی فهرست شده است.^۴

نگارنده به چند دلیل درباره سراینده بهجت نامه دچار تردید شده و شروع به جست و جو کردم.

دلیل یکم: در پایان چند دفتر از شش دفتر، کاتب این منظومه خود را «ابن ناظمه محمود کاشانی» معرفی کرده و شاعر نیز در یک بیت خود را فردی کاشی (کاشانی) شناسانده است.

۱. فرج الهی، رحیم؛ شکوری، الهام، بهجت نامه اثری از میرزا طاهر شعری (شعری) اصفهانی، تاریخ ۲۸ اردیبهشت ۱۳۹۴.

۲. این سفرنامه در سال ۱۴۰۱ خورشیدی به صورت کتابی با عنوان «سفرنامه منظوم میرزا اسدالله شعری کاشانی به بلده نور مازندران» به همت انتشارات میرماه تهران منتشر شد.

۳. نسخه خطی شماره ۴۶۸۵، کتابخانه ملی ملک تهران.

۴. درایتی، مصطفی، فهرستگان نسخ خطی، ج ۶، ص ۲۲۹.

تو هستی یکی کاشی بی جگر چرا بایدت کرد ازین ره گذر
دلیل دوم: شاعر در سفرنامه منظوم، دلیل سفر خود را درخواست یکی از اعیان برای درمان چند بیمار از اعضای خانواده اش در بلده نور عنوان کرده است.

بدین گونه شش تن الیم اند و زار یکی خفته در حالت احتضار
کنون ای به مهر تو روشن روان شدن بایدت سوی مازندران
به ره رنج هر چند بیافزایدت بدان صوب عطف عنان بایدت
مگر لطف یزدان شود شاملم تو بزدایی این زنگ غم از دلم
گر این مشکل آسان نماید تورا در عیش بر رخ گشاید تورا
به پاداش این رنج و راه دراز به تشریف خاصیت دهم امتیاز
بنابراین شاعر این منظومه باید طیب یا حکیم باشی روزگار قاجار باشد، در حالی که در هیچ منبعی از میرزا طاهر اصفهانی به عنوان طیب یا حکیم باشی یاد نشده است.

دلیل سوم: رضاقلی هدایت در مجمع الفصحا تاریخ مرگ میرزا طاهر اصفهانی را سال ۱۲۷۰ ق ذکر می کند^۱ که البته نادرست است، زیرا کتاب گنج شایگان از تألیفات وی است که در سال ۱۲۷۳ ق نوشته شده است. میرزا طاهر در این کتاب خود را از نوادگان شیخ زاهد گیلانی می داند.^۲ سال وفات او باید بین سال های ۱۲۷۴ یا ۱۲۷۵ ق باشد.^۳ اما شاعر بهجت نامه تاریخ سفر خود را در یکی از بیت ها سال ۱۲۸۴ ق اعلام کرده است:

بدان ورطه، سالی که گشتم دچار هزار و دو صد بود و هشتاد و چار
بنابراین به یقین توان گفت شاعر این سفرنامه میرزا طاهر اصفهانی نبوده است. خوش بختانه با جست و جو و شناسایی دفتر سوم بهجت نامه در کتابخانه ملی ایران (نسخه خطی شماره ۱۹۱۷/ف) پاسخ این معما روشن شد. در این نسخه شاعر میرزا اسدالله حکیم باشی کاشی متخلص به شعری معرفی شده است.^۴

۱. هدایت، مجمع الفصحا، ج ۲، ص ۲۴۶.

۲. میرزا طاهر اصفهانی، گنج شایگان (بخش سوم)، نسخه خطی مجلس، ش ۸۹۲۱.

۳. مهدوی، مصلح الدین، اعلام اصفهان، ج ۳، ص ۵۵۶.

۴. انوار، عبدالله، فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی ایران، ج ۴، صص ۳۷۰-۳۶۹.

میرزا اسدالله حکیم باشی کاشی متخلص به شعری فرزند میرزا مهدی طبیب متخلص به کیوان کاشانی است.^۱ سید احمد حسینی اشکوری وی را دانشمندی متبحر در حدیث و تاریخ و دیگر دانش‌های دینی، نیکونگار و زیبا خط می‌داند که در تهران سکونت داشت. میرزا اسدالله دارای تألیفاتی چون بهجت‌نامه، النفائس فی شرح الخصائص و المآثر الحسينیه است.^۲ وی کتابت‌هایی نیز داشته است. از جمله کتاب انیس‌الذکرین پدرش میرزا مهدی را در سال ۱۲۹۴ ق کتابت کرده است.^۳

هم‌چنین در تاریخ منتظم ناصری نام میرزا اسدالله کاشانی به عنوان اطبای خاصه دربار در سال‌های ۱۲۹۹ و ۱۳۰۰ ق آمده است.^۴

سال مرگ دقیق میرزا اسدالله بر ما روشن نیست. اما بیت آخر سفرنامه منظوم وی نشان می‌دهد که شاعر این منظومه را بیست سال بعد از سفرش سروده است.

من این رطب و یابس به هم بافتم دو ده زندگی زان سپس یافتم

بنابراین از این بیت می‌توان حدس زد وی تا سال ۱۳۰۴ ق در قید حیات بود. در پایان این نوشتار لازم می‌دانم از پژوهشگر کاشان‌شناسی جناب افشین عاطفی به دلیل معرفی منابع در جهت شناخت درست شاعر این منظومه قدردانی نمایم. این نوشتار کوتاه را به روح استاد عبدالله انوار تقدیم می‌کنم که دقت فهرست‌نویسی ایشان کلید استخراج نام دقیق شاعر در این پژوهش بوده است.

۳۷۷

آینه پژوهش | ۲۱۰
سال ۳۵ | شماره ۶
بهمن و اسفند ۱۴۰۳

۱. عاطفی، افشین، بزرگان کاشان، ج ۳، ص ۱۷۳.

۲. حسینی اشکوری، سید احمد، تذکره شاعران فارسی‌سرا، ص ۱۲۷.

۳. مهدی کیوان کاشانی، انیس‌الذکرین، کتابخانه ملی ایران، نسخه ش ۸۱۹۷.

۴. اعتمادالسلطنه، محمد حسن، تاریخ منتظم ناصری، ج ۲، ص ۱۲۵۷ و ج ۳، ص ۲۱۱۰.

منابع

- اصفهانی، میرزا طاهر، گنج شایگان (بخش سوم)، نسخه خطی مجلس، ش ۸۹۲۱.
- اعتماد السلطنه، محمد حسن، تاریخ منتظم ناصری، ج ۲ و ۳، تصحیح محمد اسماعیل رضوانی، تهران: بی تا.
- انوار، عبدالله، فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی ایران، ج ۴، تهران: سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۶۵.
- حسینی اشکوری، سید احمد، تذکرة شاعران فارسی سرا، قم: مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۵.
- درایتی، مصطفی، فهرستگان نسخ خطی، ج ۶، تهران: سازمان اسناد و کتابخانه جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱.
- عاطفی، افشین، بزرگان کاشان، ج ۳، کاشان: انتشارات مرسل، ۱۳۸۹.
- فرج الهی، رحیم؛ شکوری، الهام، بهجت نامه اثری از میرزا طاهر شعری (شعرای) اصفهانی، سایت بساتین به آدرس: manuscript.ir، تاریخ ۲۸ اردیبهشت ۱۳۹۴.
- کیوان کاشانی، مهدی، انیس الذاکرین، کتابخانه ملی ایران، نسخه خطی ش ۸۱۹۷.
- مهدوی، مصلح الدین، اعلام اصفهان، ج ۳، اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان، ۱۳۸۶.
- میرزا طاهر اصفهانی، گنج شایگان (بخش سوم)، نسخه خطی مجلس، ش ۸۹۲۱.
- هدایت طبرستانی، رضاقلی، مجمع الفصحا، ج ۲، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۲.